

Відділ освіти Борщівської районної державної адміністрації

Скала – Подільський дитячий парк

Методика організації діяльності вихованців

Скала – Подільського дитячого парку

з вивчення та збереження біорізноманіття

в умовах місцевого парку

Узагальнення досвіду роботи

Скала-Подільського дитячого парку

сmt. Скала – Подільська

2014 рік

Зміст

Вступ	3
Методика організації діяльності вихованців	
Скала-Подільського дитячого парку з вивчення та збереження біорізноманіття в умовах місцевого парку.....	6
Висновки	14
Додатки	16
Схема методики організації діяльності вихованців під час реалізації екологічного проекту.....	17
Проект: «Скала – Подільський парк – пам’ятка садово-паркового мистецтва, перлина подільського краю».....	18
Значення	
Міні проект «Природу любити всюди й завжди».....	37
Дослід «Вивчення рідкісних рослин місцевого парку».....	42
Основні дерева і кущі скалецького парку	
Скала –Подільський парк – пам’ятка садово-паркового мистецтва. Наша робота (фотогалерея).....	
Розробка заняття «Символи на писанках та їх значення. Екологічна стежка вчить, розповідає».....	48
Екскурсія в природу «Природа – це казка, яку треба відчувати серцем».....	50
Література	58

Чим більше ми вдивляємось у природу, тим більше усвідомлюємо...що ми зв'язані з усім живим у природі. Людина не може жити тільки для себе – ми повинні усвідомити, що будь-яке життя – цінність і ми з нею пов'язані.

Альберт Швейцар.

У повсякденному житті ми вже звикли до таких термінів як «екологія», «навколишнє природне середовище», «довкілля» і знаємо, що так чи інакше вони пов'язані із охороною природи, її національних багатств та самої людини як невід'ємної частини природи. Останнім часом з'явився новий термін – «біологічне різноманіття» або «біорізноманіття», який тісно пов'язаний із вищезазначеними і на сьогодні набуває все більшого поширення у нашому повсякденному житті.

Термін «біологічне різноманіття» як правова категорія з'явився в результаті прийняття на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (1992 рік, Ріо-де-Жанейро) Конвенції «Про біорізноманіття»

Біорізноманіття має велику екологічну, генетичну, соціальну, наукову, культурну, рекреаційну і естетичну цінність; воно необхідне для еволюції і збереження екосистем і біосфери в цілому. Важливе завдання сьогодення - його збереження.

Біорізноманіття - це різноманітність життя у всіх її проявах. У більш вузькому сенсі, під біорізноманіттям розуміють різноманітність на трьох рівнях організації: **генетичну** різноманітність (різноманітність генів і їх варіантів - алелів), **різноманітність видів** в екосистемах і, нарешті, **різноманітність самих екосистем**.

Усі три рівні біологічного різноманіття становлять єдину систему. Величезні поля, де росте більше сотні видів трав'янистих і чагарникових рослин, існує чітка, але складна система взаємодії між ними і тваринами,

коли порушення хоча б однієї ланки може спричинити за собою загибель біогеоценозу.

Сьогодні ні в кого не викликає сумніву той факт, що проблема збереження живої природи пов'язана з проблемою біорізноманіття.

Національні дії у сфері збереження біорізноманіття ґрунтуються на положеннях Конституції України, прийнятої в 1996 році, та здійснюються відповідно до законодавчих актів у галузі довкілля, вимог міжнародних конвенцій, стороною яких є Україна.

Серед основних заходів щодо збереження біорізноманіття важливе місце займає Червона книга. Червона книга України є основним державним документом, в якому містяться узагальнені відомості про сучасний стан видів тварин та рослин, що перебувають під загрозою зникнення, а також про заходи їх збереження та науково обґрунтованого відтворення. Занесені до Червоної книги України види тварин та рослин підлягають особливій охороні на всій території України. Залежно від стану та ступеня загрози для популяцій видів тварин чи рослин, їх поділяють на такі категорії: зниклі, зникаючі, вразливі, рідкісні, невизначені, недостатньо відомі, відновлені.

Біорізноманіття забезпечує екосистемні та біосферні функції живих організмів та формує середовище життєдіяльності людини. На жаль загрозливими темпами триває зникнення видів, викликане діяльністю людини, оскільки нинішня швидкість вимирання видів - найвища за останні 60 мільйонів років, з часу зникнення динозаврів. За прогнозами досліджень, проведених під егідою ООН, протягом найближчих 30 років повинні зникнути близько 25% з нині існуючих видів ссавців і близько 12% видів птахів. Деякі вчені вважають, що через руйнування щорічно вимирають і будуть зникати в найближчому майбутньому кілька десятків тисяч видів тропічних дощових лісів.

Для збереження рослинного та тваринного світу нашої країни велике значення має контроль за видобуванням ресурсів. Так, багато видів риб, ссавців, птахів зникають через надмірний вилов, полювання та браконьєрство. Що стосується рослин, то страждають види з лікарськими або декоративними властивостями, які добувають заготівельні організації та місцеве населення. Аналіз динаміки змін демонструє загальну тенденцію до збільшення втрат видів рослинного і тваринного світу під впливом антропогенного тиску на навколишнє середовище.

Для створення передумов щодо збереження біорізноманіття в Україні, виникла необхідність забезпечення відповідного нормативно-правового підґрунтя та розробки програми моніторингу біорізноманіття України, зорієнтованої на забезпечення розв'язання таких задач:

- контролю за станом біорізноманіття в Україні;
- відновлення техногенних ландшафтів та порушених природних екосистем; створення умов для відтворення популяцій видів, що перебувають під загрозою зникнення та проведення реінтродукції рідкісних і зникаючих видів;
- запобігання появи видів-чужинців, небезпечних для місцевої флори і фауни;
- впровадження низки заходів з метою забезпечення дотримання нормативів викидів забруднюючих речовин в навколишнє природне середовище;
- поліпшення заповідної справи в Україні;
- організація природоохоронної діяльності за участю місцевої громадськості.

Саме виконання таких завдань і спонукало колектив дитячого парку внести свою часточку, щодо збереження біорізноманіття Скала – Подільського парку – пам'ятки садово-паркового мистецтва.

На сучасному етапі розвитку позашкільної освіти здійснюється пошук нових засобів і методів формування творчої особистості, здатної до самостійної поведінки і дії, саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення.

Навчально-виховна робота колективу Скала-Подільського дитячого парку має певні напрацювання, здобутки і традиції, над вдосконаленням яких постійно працюють педагоги закладу та намагаються ефективно використовувати в роботі з вихованцями, спрямовувати їх зміст на розвиток творчої особистості, пізнавальної активності, впроваджувати у роботу з дітьми нові виховні ідеї, інтерактивні форми і методи навчання та виховання.

Екологічне виховання в Парку поєднується з патріотичним, правовим, моральним, громадянським, естетичним, народознавчим та українознавчим.

Методику організації діяльності учнів з вивчення та збереження біологічного різноманіття в умовах скалецького парку пропонуємо розглянути на прикладі роботи юннатів над еколого-краєзнавчим дослідницьким довгостроковим проектом «Скала-Подільський парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва, перлина подільського краю» (додаток 2)

Методикою здійснення проектної діяльності передбачено:

- вибір проблеми, обґрунтування практичної значущості її результату;
- визначення мети й завдань, спрямованих на поетапне її досягнення;
- визначення обсягів навчально-пізнавальної діяльності учнів, засобів і методів досягнення мети, встановлення термінів та поетапності реалізації проектної діяльності;

- передбачення можливих труднощів, які відчуватимуть вихованці в процесі виконання завдань проекту; прогнозування способів вмотивування виконавців до проектної діяльності;
- формулювання гіпотези, ідеї реалізації;
- прогнозування кінцевих результатів, презентація.

Для успішної реалізації еколого-краєзнавчого дослідницького проекту необхідні такі умови:

- наявність значущої у творчому, дослідницькому плані проблеми;
- практичне значення, потреба очікуваних результатів;
- самостійна робота вихованців над проектом;
- структурування змістовної частини проекту (етапи, завдання, обов'язки);
- використання дослідницьких методів;
- застосування комп'ютерних технологій (для пошуку інформації, створення кінцевого результату).

Актуальне завдання вирішується педагогами Парку завдяки використанню нових педагогічних технологій, у тому числі – проектних.

Основною ідеєю методу проектів є ідея спрямованості навчально-пізнавальної діяльності на результат, який отримується при розв'язанні тієї чи іншої практично або теоретично значущої проблеми. Зовнішній результат роботи можна побачити, осмислити, застосувати в реальній практиці. Внутрішнім результатом роботи над проектом стає досвід діяльності – безцінне надбання вихованців, що поєднало в собі знання та вміння, компетентності й цінності, які необхідні для розв'язання різних життєвих проблем.

Проект розрахований на 5 років.

Перший рік роботи над проектом передбачає збір історичних даних про парк, селище, роботу над визначенням території парку, складання картосхеми, визначення рекреаційних зон, обґрунтування необхідності роботи по збереженню території парку, проведення екскурсій по ньому.

Другий рік включає вивчення видового різноманіття рідкісних рослин та ефемероїдів, залучення до роботи учнів місцевих шкіл, співпрацю з місцевими органами влади, проведення дослідницької роботи, визначення впливу людини на рослинні угруповання парку та його екологічний стан.

Третій рік – продовження дослідницької роботи, проведення зустрічей з людьми свідками історії парку, природоохоронна робота, створення екологічної стежки.

Четвертий рік – створення банку даних рідкісних та лікарських рослин парку, природоохоронна робота, проведення трудових десантів по упорядкуванню території парку, співпраця з органами місцевого самоврядування щодо проведення заходів по збереженню біорізноманіття парку.

П'ятий рік – екологічна просвіта населення селища, розповсюдження екологічної літератури, оформлення фотовиставки, підведення підсумків роботи над проектом, аналіз досягнутих результатів.

У процесі роботи над проектом виникало багато труднощів:

- майже ніяких науково обґрунтованих джерел, відомостей про парк, його біоту;
- належність території особам, яким байдуже чи проводяться заходи по збереженню видового різноманіття парку чи ні;
- правові інстанції відсутні.

Прикро, що в Червоній книзі України, 2008. в розділі Території та об'єкти природно-заповідного фонду України не має жодної згадки про унікальну перлину природи – Скала-Подільський парк - пам'ятку садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.

При роботі над збором історичних даних про селище, місцевий парк учасники проекту встановили, що Парк до 1939 року належав польському магнату пану Голуховському. (далі ніяких відомостей не можливо знайти)

Постановою Ради Міністрів УРСР від 29.01. 1960 №105 «Про затвердження списку найбільш визначних парків – пам'ятників садово-

паркової архітектури Української РСР» оголошено як пам'ятку природи республіканського значення.

Постановою колегії Держкомітету Ради Міністрів УРСР по охороні природи від 26.07.1972 № 22 «Про віднесення пам'яток природи республіканського значення до категорії заповідних парків-пам'яток садово-паркового мистецтва згідно нової класифікації Парк-пам'ятку віднесено до категорії парків - пам'яток садово-паркового мистецтва.

У 80-ті роки догляд за парком ще здійснювався, а вже 9-ті - повне занедбання. Ті споруди які були не потрібні, знищили (дитячий ігровий майданчик), поступово оранжерея перестала існувати, видовий склад рослин теж зазнав певних змін. Пов'язано з тим що почали випасати худобу на території парку.

Працівники та вихованці дитячого парку забили тривогу, почали піднімати питання про охорону парку на сесіях селищної ради. Піднімали питання про охорону заповідної території перед депутатами Борщівської районної та Тернопільської обласної рад. Неодноразово висвітлювали проблеми охорони парку в районній та обласній пресі.

Для пізнавальної та просвітницької роботи учнями селища була створена екологічна стежка, розроблена «Орієнтовна програма практичних дій і заходів щодо збереження рідкісних видів рослин та первоцвітів, які зростають у місцевому парку».

Під час спілкування з органами влади, які були байдужими до збереження перлини Скали - старовинного парку, формувалася здатність до співробітництва і соціальна активність вихованців дитячого парку

У співпраці з Володимиром Максимовичем Черняком - кандидатом біологічних наук, доцентом Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка (2006-2007р.р.) було розроблене

обґрунтування необхідності охоронних дій по вивченню та збереженню біорізноманіття території скалецького парку.

В процесі проведення краєзнавчої роботи над екологічним проектом вихованцями дитячого парку усвідомлюється необхідність збереження та примноження природної спадщини, культури, утверджуються загальнолюдські цінності.

Для кожної людини образ Батьківщини неодмінно пов'язаний із знайомими з дитинства і тому такими неповторними, близькими і рідними краєвидами. Ще з молодшого шкільного віку під час екскурсій діти чують, що парк був колись окрасою подільського краю. Всюди панували вишуканість й ошатність. Всі доріжки були дочиста заметені. По обидва боки алей вимурувані із бруківки жолобки для стічної води. Квіти тут висаджувались в такій послідовності, щоб все літо милували око перехожих. Справжнім дивом в парку була і оранжерея, в якій росли пальми, кавове дерево і інші екзотичні рослини. Прикрашали парк рідкісні дерева – платан лондонський, дуб японський червоний, клен (біля 8 видів), акація рожева, магнолія і багато інших. Проходячи алеями сучасного парку, нерідко від здивованих дітей можна почути: «А куди ж та краса поділася?» Дійсно, під впливом природних явищ, господарської часто безвідповідальної діяльності людини парк зазнав негативних змін.

Тому юннати відчують і власну потребу в збереженні хоча б того, що залишилося.

Історико-краєзнавчий, народознавчий підходи до реалізації проекту дозволили у виховному процесі прищепити дітям повагу до природи, пам'яті предків, прагнення засвоїти кращі загальнолюдські цінності. На заняттях гуртка «Писанкарство» керівник Харатін І.О. гуртківці, виконуючи практичні роботи, дізнаються про взаємозв'язок природи і людини, культ писанки для наших пращурів пов'язаний з природою.

Природа – джерело самобутньої культури, один з найважливіших чинників формування національного характеру – таку істину засвоюють

вихованці на заняттях гуртка образотворчого мистецтва, керівник Червоноока А.В., усвідомлюючи на якій землі живуть, яка земля їх годує, відчуваючи власну причетність до творення сучасної історії, відповідальність за збереження та примноження неповторної краси місцевого парку.

Під час екскурсій до заповідної території юннати вивчають різноманіття рослинного світу, визначають рідкісних представників флори і фауни парку, збирають насіння. Спостерігають негативний вплив людини на природу (велика засміченість, часткове забирання верхнього шару ґрунту для теплиць, невмотивована вирубка дерев), не знаходячи відповіді, що ж можливо зробити для покращення ситуації. Роблять висновки: головне – бути небайдужими, не проходити попри ці негаразди, звертатися до місцевих органів влади, бити на сполох в засобах масової інформації про відповідальність за нанесення шкоди довкіллю. Ці аргументи включені в план роботи над проектом.

Естетичне сприймання природи парку, безкорисливе милування красою зміцнює знання дітей, стверджує розуміння дитиною необхідності збереження природи. Про що свідчать проведені заняття гуртка «Веселі нотки» керівник Москавлюк О.М. під блакитним небом, екологічні ігри, де естетична і екологічна культури взаємодіють між собою, дозволяють усвідомити унікальність навколишнього світу, спонукають до творчої діяльності по їх освоєнню і збереженню.

Германок М.Г. керівник гуртка народною творчості при проведенні занять не лише ознайомлює з біорізноманіттям парку, але й розвиває фантазію щодо практичного використання природних ресурсів, продовження життя опалого листа клена, гілочок при виготовленні троянд.

«Краса природи - пише В.О. Сухомлинський, - це могутнє джерело енергії думки, це поштовх, що пробуджує і ліниву, і сонну, і інертну думку».
(7; с. 211)

У процесі роботи над проектом практична і творча діяльність тісно пов'язані між собою. Під час спілкування з вихованцями наголошуємо, що згідно з природоохоронними законами нашої держави громадяни мають не тільки права, а і обов'язки - берегти природу, довкілля, дотримуватися законів. Конституція України зобов'язує нас «не заподіяти шкоди природі». Не заподіяти шкоди природі означає не просто бережливо ставитися до неї, а головне – брати активну участь в її збереженні. Під час проведення трудових акцій, операцій діти селища в заповідній зоні виконують невеликі, але необхідні природоохоронні справи: прибирають від сміття територію, залишки сухих гілок, взимку підгодовують пташок, виготовляють і розвішують годівнички, огороджують мурашники.

У процесі науково-дослідницької роботи здійснюється уміння фіксувати своє розуміння проблеми, визначати мету і способи її досягнення, оволодіння навичками пошуково-дослідницької діяльності, уміння описувати досліджувані об'єкти, ставити експеримент за обраною темою. У володінні методикою проведення дослідницької роботи користувалися методичним посібником Пустовіт Г.П. (Підхід до вирішення проблеми (теми дослідницької роботи) Звичайно, такі завдання виконують обдаровані діти, які вже не один рік займаються дослідництвом, мають досвід науково-дослідницької діяльності.

Тематику досліджень обирають самостійно, виходячи з місцевих умов. Головне, щоб вона була різноманітною і цікавою для дітей. Наприклад, такі теми: «Лікарські рослини парку та їх охорона», «Отруйні рослини нашої місцевості та як уникнути їх негативної дії на людський організм». У процесі вивчення рослинності парку діти зацікавилися тим, що на території майже не залишилося ділянок ромашки лікарської. Чому зникає суниця лісова?

Учні Скала-Подільської загальноосвітньої школи I-III ступенів (керівник – Мазурок М.П.) провели дослідження стану червонокнижних видів рослин, які зростають на території парку.

Результати дослідження: на території парку зростають види рослин, які занесені до Червоної книги України - 7, з них 2 - в критичному стані (підсніжник білосніжний та анемона лісова) і перебувають на межі зникнення через наступні проблеми:

1. Представники цих видів зростають вздовж доріжок і алей
2. Недостатня інформованість населення щодо унікальності даних видів рослин.

Найбільш цікавими і значущими для вихованців дитячого парку є завдання, пов'язані з конкретними природоохоронними справами, це експериментально-дослідницькі проекти, проведені на прилеглий території; наприклад, «Насіннєве розмноження рідкісних рослин з подальшою реінтродукцією (поверненням) їх у природу». Усвідомлення того, що спостереження будуть використані для певних узагальнень по збереженню різноманіття парку, надає учасникам проекту відчуття значущості їх роботи.

У процесі підготовки науково-дослідницьких робіт у виконавців проекту формуються уміння і навички з інформаційних і комунікативних технологій: раціональне використання комп'ютерних засобів для розв'язання задач, пов'язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією.

Пропаганда природоохоронних ідей під час роботи над проектом відбувається також і в процесі виступів екологічної агітбригади – учасника обласного огляду керівник Дорож Н.В., директор ЗОШ І-ІІІ ст.

Отже, у процесі природоохоронної, науково-дослідницької, трудової діяльності в рамках еколого- краєзнавчого проекту формуються у вихованців такі важливі практичні і творчі здібності: здатність проявляти творчу ініціативу, вміння фіксувати проблему, визначати мету, уміння описувати досліджувані об'єкти. Підтвердженням цього є перемоги вихованців Скала – Подільського дитячого парку в районних, обласних і Всеукраїнських очно-заочних конкурсах. В 2013 році дитячий парк удостоєний звання «Заклад-Новатор»

Висновки

Робота над довгостроковим еколого-краєзнавчим проектом систематизувала методику організації діяльності вихованців дитячого парку з вивчення та збереження біологічного різноманіття місцевого парку – пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.

Творче використання можливостей проектних технологій дозволяє здійснювати моральне, патріотичне, естетичне, народознавче, українознавче виховання, підвищити інформаційну культуру, активізувати гуртківців у процесі навчання, що призвело до підвищення стійкого інтересу до природничих предметів.

Завдяки впровадженню проектних технологій вихованці дитячого парку навчилися працювати з потоком інформації, який постійно оновлюється, визначати мету, планувати, організовувати та оцінювати особисту навчальну та творчу діяльність, співпрацювати з громадськістю селища.

З опорою на головні принципи у реалізації даної технології - діяльність, результативність, самостійність - формуються ключові надбання особистості, необхідні у подальшому житті.

Результат проведеної юннатами роботи – від участі у збереженні і відновленні біологічного різноманіття старовинного парку селища до спонукання на основі систематизованого матеріалу:

- 25 травня 2012 року 15 сесією Скала-Подільської селищної ради прийнято рішення про взяття Скала-Подільського парку - пам'ятки садово-паркового мистецтва республіканського значення площею 22,2648 га на баланс селищної ради. Цим же рішенням сесія надала Тернопільському обласному ЗАТ "Тернопільтурист" дозвіл на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки

площею 3,3353 га в оренду терміном на 49 років для обслуговування дитячого оздоровчого комплексу "Збруч".

- затвердження Положення про парк - пам'ятку садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Скала-Подільський парк» Міністерством екології та природних ресурсів України. (Додаток 3)

Висновок: під час реалізації екологічного проекту є простір для комплексного і творчого підходу до виховання підростаючого покоління - захисників природи, гармонійно розвинених особистостей.

Додаток 1

Схема

напрямоків навчально-виховної діяльності під час реалізації

еколого-краєзнавчого проекту

Проект:

«Скала – Подільський парк – пам’ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, перлина подільського краю»

1. Учасники проекту: члени клубу «Крапелька» при Скала-Подільському дитячому парку, координаційна рада клубу, вихованці дитячого парку, учні загальноосвітніх шкіл селища.

2. Місце реалізації проекту: смт.Скала-Подільська,

Скала-Подільський парк – пам’ятка садово-паркового мистецтва.

3. Строки реалізації проекту: 2008 – 2013 роки.

4. Керівник проекту: президент клубу «Краплинка», директор дитячого парку, керівник гуртків природничого напрямку Стефіна Валентина Григорівна.

Проблема, на вирішення якої спрямовано проект: Збереження історичної і природної спадщини Скали–Подільської. Вивчення та збереження біологічного різноманіття Скала-Подільського парку – пам’ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення

Мета проекту:

- дослідження, збереження та відтворення біологічного різноманіття, неповторних і мальовничих краєвидів флори і фауни на території скалецького парку;

- визначення впливу людини на рослинні угруповання парку та його екологічний стан;

- сприяння екологічному вихованню людини, здатної усвідомлювати власну причетність до збереження природних багатств парку.

- поновлення статусу парку та Положення про парк – пам’ятку садово - паркового мистецтва загальнодержавного значення.

Завдання:

1. Збір відомостей про стан біорізноманіття парку, вивчення історичного минулого селища та історії парку. Формування загальної характеристики заповідної території.
2. Проведення дослідження флори і фауни місцевого парку.
3. Створення картотеки рідкісних рослин і тварин.
4. Виявлення факторів, що загрожують різноманіттю парку, проведення дослідницької роботи. Інтродукція рослин.
5. Співпраця з освітніми закладами селища та органами місцевого самоврядування, обговорення та планування заходів захисту території парку, розробка міні-проектів.
6. Участь у трудових акціях, реінтродукції рідкісних рослин.
7. Підготовка фотовиставок, експозицій.
8. Участь у районних, обласних, Всеукраїнських конкурсах та акціях.
9. Пропаганда природоохоронних ідей.

Тип проекту: еколого-краєзнавчий, дослідницький, довгостроковий (5 років)

Етапи реалізації проекту:

- дослідження території, флори і фауни скалецького парку, збір і оформлення матеріалів;
- співпраця з органами місцевої влади, громадськістю селища з метою реалізації проекту;
- проведення природоохоронної та дослідницької роботи в заповідній зоні;
- підготовка і подання клопотання про затвердження Положення про парк-пам'ятку;
- створення куточка «Заповідними стежками скалецького парку» при Музеї історії Скали-Подільської, оформлення фотовиставки;
- підведення підсумків роботи над проектом.

Результати:

1. Систематизація природничого та історичного матеріалу про парк.
2. Збереження біорізноманіття території парку. Збереження історичних споруд.
3. Окультурення території парку.

4. Узаконення Положення про парк – пам'ятку садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.
5. Спонування органів місцевої влади до перегляду розподілу території парку і власності, узаконення меж.
6. Оформлення ознайомчих та агітаційних матеріалів

Основна частина проекту.

Є на півдні Тернопільщини, на березі річки Збруча селище міського типу Скала – Подільська.

Скала над Збручем, з 1940 року Скала–Подільська – один із старовинних населених пунктів Тернопільської області. Знаходиться Скала за 120 км на південний схід від обласного центру, належить до південного кліматичного району так званого «Теплого поділля».

Згадується Скала у письмових документах з 1210 року. З 1940 по 1959 рр. – центр Скала – Подільського району, з 1959 – селище міського типу Борщівського району.

Розташована в Гусятинському ландшафтному природному районі на правому березі річки Збруч – лівої притоки Дністра. Територія входить до Бучацько-Борщівського геоботанічного району.

Скала була прикордонним містечком з кордоном по річці Збруч: з 1772 до 1923 рр. між Австро-Угорщиною та Росією; з 1923 р. до 17 вересня 1939 р. між Польщею та Радянським Союзом.

Збруч в районі Скали тече майже прямолінійно з півночі на південь і за 35 км на південь впадає в Дністер. Довжина р. Збруч - 244 км.

Скала та її околиці представляють типовий подільський ландшафт. Ґрунти в більшості сиво-опідзолені. Зустрічаються глинисті пісковики, є поклади цегельної глини.

Клімат помірно-континентальний з характерною вологою весною і теплою сухою осінню. Літо з великою кількістю хмарних днів, тепле. Зима з нестійким сніговим покривом. Земля промерзає до 30 – 45 см. Оточуючі ліси – листяні. Основний лісоутворюючий вид – граб. Ростуть також ясен, клен, дуб, береза, липа, осика, сосна, ялина, модрина, зрідка - бук. Підлісок розвинений слабо і представлений ліщиною, горобиною, бузиною. Трав'яний покрив лісів в основному розвивається на лісових галявинах, узліссях.

Склад флори середньоєвропейський з включенням карпатських видів.

Викопні палеозоологічні матеріали свідчать, що фауна дуже давня, своєрідна і складає самостійний комплекс, який формувалася починаючи з верхнього пліоцену до кінця голоцену.

Під впливом Поліського Степового та Карпатського зоогеографічних районів розвивається досить багатий тваринний світ, який представлений хижими тваринами (лисиця, куниця, світлий і чорний ховрах, кам'яна видра), гризунами (польова миша, заєць-русак, сірий пацюк, білка), рукокрилими (кажан, водяна нічниця, нетопир малий), копитними (дикий кабан, козуля європейська), комахоїдними (їжак, кріт, водяна і звичайна землерийка). За останні роки з'явилися ондатра, степовий тхір і інші.

Є багато видів птахів в т.ч. водоплавних.

Напевно, не кожен населений пункт може пишатися такими пам'ятками історії, культури, природи, які є у Скалі-Подільській.

Але окрасою міста все ж таки є місцевий парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.

Закладений парк у кінці XVIII ст. в ландшафтному стилі на 26 га, належав спочатку польському воєводі Адамові Тарло.

А в XIX ст. парк із будівлями переходить у володіння графа Голуховського, який акліматизував ряд декоративних та плодово-ягідних

дерев і кущів, збудував теплицю (збереглася донині), кілька споруд на господарському дворі (нині тут корпуси оздоровчого комплексу «Збруч»), архітектурно оформив вхід у парк.

У парку нараховується біля 100 видів дерев і чагарників, серед яких - модрина польська (занесена до Червоної книги України), сосни Веймутова та чорна, ялина колюча різних форм, береза темна, гледичія і гіркокаштан звичайний, катальпа бегонієвидна, клен цукристий, платан кленолистий, ясен звичайний форми однолистої, дуб звичайний, бук лісовий.

Окрасою парку є оповита легендами «довгожителька» - 500-річна липа серцелиста. У свій час Олесь Степовий писав про липу, під якою Михайло Грушевський освідчився в коханні Марії з Вояківських. Шлюб їх укладено в Скалі в травні 1896 року. Загалом кажучи, життя багатьох відомих людей пов'язане зі Скалою – Подільською та з липою зокрема. Перекази свідчать, що Богдан Хмельницький кілька століть тому відпочивав під липою, розмірковуючи про похід.

Давно немає на світі славетного гетьмана, а липа й досі живе, мабуть, набралася від Богдана сили й наснаги на довгі роки.

Як уже було сказано, парк – пам'ятка має загальну площу 26 гектарів. розташований на території селища Скала – Подільська Борщівського району Тернопільської області. Земельна ділянка площею 25,6 перебуває у користуванні дитячого оздоровчого комплексу «Збруч» - філії Тернопільського обласного закритого акціонерного товариства з туризму та екскурсій «Тернопільтурист», 0,40 га належать Скала-Подільській міській комунальній поліклініці.

На сесії селищної ради неодноразово піднімалося питання про передачу території парку на баланс селищної ради, щоб була можливість здійснювати конкретні дії по впорядкуванню і окультуренню об'єкту. У травні 2012 році було прийнято рішення сесії Скала-Подільської селищної

ради «Про взяття Скала-Подільського парку-пам'ятки площею 22,26 га на баланс селищної ради» (площі яка лишалася недоглянутою)

При вивченні і обстеженні території парку членами клубу визначено що, композиційно парк поділяється на чотири частини:

- найстарішу північну - від вулиці Паркової до озера, де фрагментами збереглися старі стежини з віковими деревами -- липою серцелистою, грабом звичайним, кленом гостролистим, буком пурпурнолистим, соснами чорною та Веймутовою, дубом великоплідним;
- східну - від центрального входу в парк до приміщень поліклініки, де збереглися реліктові представники флори – платан східний, модрина польська, європейська, катальпа бегонієвидна, гледичія, робінія псевдоакація, ясен звичайний;
- південно-західну, яка простягається паралельно вулиці Купчинського. На цій ділянці можна помилуватися деревами - велетнями, які своїм шелестом нашіптують вікову історію нашого краю - це осокор сріблястий, тополя китайська, береза бородавчата та береза чорна, ялина колюча, сербська;
- центральну, найбільш обжитою та доглянутою. Тут знаходиться Дитячий оздоровчий комплекс «Збруч», де щороку влітку відпочивають та набираються здоров'я близько 570 дітей з Києва та Тернопільської області. Прикрасою цієї частини є сосна кедрова, верба біла, горіх грецький, глід великоколючковий, звичайний, горобина звичайна, дуб червоний, каштан кінський, черемха звичайна.

Вихованці дитячого парку з'ясували, що первісний природний ландшафт парку зберігся до наших днів майже без змін, що робить його унікальним.

Дерева і чагарники висаджені біогрупами, створюючи картини в об'ємному й кольоровому відношеннях. Кожна група утворює новий, неповторний пейзаж. Композиції біогруп, чергуючись з ландшафтними галявинами, звивистою мережею доріжок, створюють чарівні неповторні куточки.

Таким чином, ступивши на територію парку, одразу потрапляєш у казкове царство флори – справжнє сховище генофонду рослинного світу.

Скалецький парк – зелений храм екзотичної флори Поділля - для вихованців дитячого парку став справжньою науково-дослідною лабораторією по інтродукції і акліматизації рослин, для роботи по збереженню рідкісних і зникаючих рослин подільського краю. Природні умови даної території сприятливі для проведення освітньої роботи з учнями місцевих загальноосвітніх шкіл, екологічної виховної роботи серед молоді та місцевих жителів.

Кожен вид – це неповторний витвір природи з притаманними лише йому біологічними властивостями. Втрата його – незворотна, тому збереження біологічного різноманіття є однією з найважливіших проблем світового масштабу.

План реалізації проекту

1 – й рік.

№ п/п	Зміст заходів	Виконавці	Ресурси
	Підготовчий етап	Координаційна	Власний

1.	Представлення та обговорення теми, мотивація її важливості для збереження біорізноманіття Парку-пам'ятки Скали-Подільської. Визначення мети і завдання проекту	рада клубу «Краплинка», учні, вчителі, керівники гуртків	досвід, досвід інших, інтернет
2.	Планування. Визначення джерел, засобів збору інформації. Висування пропозицій, вироблення плану дій	Вихованці Парку керівники гуртків	Додаткова література, досвід, архів
3.	Реалізація проекту Організація і проведення екскурсій по парку. Визначення території парку, ділянок які потребують догляду.	Учні, вчителі, керівники гуртків, координаційна рада	Ручки, олівці, альбоми
4.	Зустріч з місцевими старожилами. Збір історичних даних про парк, селища. Співпраця з місцевими органами влади з метою отримання дозволу на обстеження парку	Гуртківці, керівництво парку	Література, записники
5.	Складання картосхеми, визначення рекреаційних зон. Збір і виготовлення гербарію. Збір насіння рідкісних рослин.	Гуртківці, керівники гуртків	Планшети, альбоми для гербарію, визначники
6.	Визначення теми, об'єктів, науково-дослідницьких робіт. Вибір методів дослідження об'єктів. Складання плану роботи, підбір літератури	Координаційна рада, керівники гуртків, учні	Інтернет ресурси, література

II - й рік роботи над проектом

№ п/п	Зміст заходів	Виконавці	Ресурси
1.	Вивчення та визначення видового різноманіття Парку-пам'ятки. Створення банку даних про	Гуртківці, керівники гуртків, вчителі біології	Визначник рослин, комп'ютер

	видове різноманіття рослинності.		
2.	Вивчення рідкісних представників флори і фауни. Створення картосхеми рідкісних рослин заповідної території. Проведення нестандартних занять гуртків із застосуванням інтерактивних методів навчання та виховання.	Керівники гуртків, учні шкіл селища, вчителі предметними.	Методичні розробки, планшет, наочний матеріал
3.	Визначення видового різноманіття ефемероїдів. Проведення дослідницької роботи. Закладання дослідів по насінневу розмноженню рослин. Проведення фенологічних спостережень.	Гуртківці д. парку, методист відділу освіти Борщівської райдержадміністрації	Ручка, папір, інвентар, насіння
4.	Організація та проведення трудових акцій, операцій по очищенню території парку від сміття, сухих гілок. Співпраця з місцевими органами влади.	Молодь селища, комунальні служби, працівники органів місцевого самоврядування	Садовий інвентар, транспорт
5.	Визначення впливу людини на рослинні угруповання парку та його екологічний стан. Виступ екологічної агітбригади.	Учні ЗОШ І-ІІІ ст. директор школи	Реквізити, плакати, комп'ютер
6.	Участь у обласних та Всеукраїнських еколого-краєзнавчих акціях та конкурсах	Гуртківці дитячого парку	Власний досвід, виконані роботи

III – IV- й роки роботи над проектом

№ п/п	Зміст заходів	виконавці	ресурси
1.	Вивчення біорізноманіття. Збір та систематизація інформації. Проведення практичних робіт по	Керівники гуртків, вихованці дитячого парку,	Комп'ютер, картосхеми, щоденники,

	систематизації та узагальненню зібраних матеріалів.	координаційна рада	записи обліку
2.	Складання переліку флори парку. Виявлення Червонокнижних рослин. Опис рослин.	Учасники проекту	Визначники рослин, записники
3.	Підготовка науково-дослідницьких робіт. Робота над науково-дослідницькими роботами, проектами. Продовження експериментальної роботи по вивченню розмноження рослин.	Учасники проекту, координаційна рада	Садовий інвентар, література
4.	Пропаганда природоохоронних ідей через виступи екологічної агітбригади.	Учні шкіл, вчителі, вихованці дитячого парку	Агітаційний матеріал, плакати
5.	Упорядкування навчально-пізнавальної екологічної стежки. Підготовка екскурсів по зупинках екостежини.	Координаційна рада, батьківський комітет.	Трафарети, лопати, віники
6.	Випуск екологічних газет, співпраця з учнями шкіл селища та району. Зустрічі із старожилами селища.	Учні шкіл, керівники, методичний кабінет	Ватман, фарби, олівці
7.	Проведення трудових акцій, операцій по інтродукції та реінтродукції рослин	Учасники та координатори проекту	Саджанці, сіянці, насіння
8.	Участь в обласних і Всеукраїнських еколого-краєзнавчих конкурсах.	Учасники проекту, учні шкіл селища	Комп'ютер.

V – й рік роботи над проектом

№ п/п	Зміст заходів	Виконавці	ресурси
1	Реалізація та підведення підсумків проекту.	Координаційна рада, вихованці	Напрацьований матеріал,

	Систематизація та узагальнення зібраних краєзнавчих матеріалів	дитячого парку	власний досвід
2	Оформлення в приміщенні дитячого парку експозиції «Заповідними стежками подільського краю»	Керівники гуртків	Світлини, описи
3.	Методична допомога учням у написанні науково-дослідницьких робіт. Участь в районних та обласних конкурсах.	Учасники проекту, координаційна рада	Комп'ютер, довідники, методична література.
4.	Проведення пропагандистської роботи по охороні біорізноманіття місцевого парку. Співпраця з редакцією районної преси.	Гуртківці дитячого парку, керівники гуртків	Світлини, плакати, малюнки
5.	Підготовка сценарію та виступу екологічної агітбригади. Участь у районному та обласному конкурсі.	Дирекція Скала-Подільської ЗОШ І-ІІІ ст.	Музичний супровід, реквізити
6.	Оформлення фотовиставки «Первоцвіти місцевого парку» Упорядкування картосхем.	Координаційна рада, керівники гуртків	Планшети, рамки, світлини
7.	Оформлення куточку в музеї селища «Скала-Подільський парк – перлина подільського краю»	Координаційна рада, виконавці проекту	Планшети, фарби, світлини, комп'ютерна техніка.
8.	Підведення підсумків роботи над проектом. Аналіз досягнутих результатів. Нагородження активних учасників проекту	Координаційна рада, учні місцевих шкіл.	Комп'ютер, грамоти, нагороди.

Для реалізації проекту «Скала-Подільський парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва, перлина подільського краю» при дитячому парку створений клуб «Краплинка», до складу якого входять педагоги та вихованці закладу, учні місцевих шкіл. Обрана координаційна рада, президент клубу.

Після обговорення проблеми, мети проекту, перейшли до виконання завдань проекту.

Для зручності роботи над проектом була складена картосхема, яка розбита на 4 частини – 1 - північну, 2 - східну, 3 - південно-західну і 4 - центральну. Робота виконувалась поетапно. Спочатку почали працювати над збором історичних даних про селище, згодом про парк.

Провели зустріч з Осадцою Ярославом Івановичем, колишнім директором радгоспу «Скала-Подільський плодородсадник» та Гайдамахою Богданом Іллічем, управляючим Скала-Подільською сільгосптехнікою. З їх розповіді дізнались про догляд за парком після 1939 року, та видовий склад рослин, які росли на території місцевого парку і не збереглися до наших днів (алеї троянд, магонії) через втручання людської діяльності.

На сесії Скала-Подільської селищної ради заявили про намір вивчення та дослідження біоти місцевого парку, вивчення екологічного стану селища.

Досліджуючи видовий та ярусний склад, користувалися спочатку методом пробних ділянок. Брили чотири ділянки розміром 20 на 20 метрів, на яких вивчали кількісний склад дерев та чагарників різних видів. Дані заносили в таблиці. На ділянці № 1 ростуть: 4 ясени, 8 кленів, 4 липи, 4 сосни, 6 кущів бузини, 3 кущі малини. На ділянці № 2 ростуть: 3 каштани, 2 платани, 4 псевдоакації, 1 дуб, 3 липи, 3 модрини, 4 кущі малини, 2 – ожини. На ділянці № 3 ростуть: 7 беріз, 1 бук, 2 липи, 3 тополі, 2 горіхи, 2 кущі калини, 3 кущі ліщини. На ділянці №4 - 2 верби, 2 горобини, 3 горіхи, катальпа, сосна, черемха, 2 кущі магонії, 4 кущі самшиту.

Провівши дослідження рослинності 4 контрольних ділянок зробили висновок, що видовий склад парку досить різноманітний.

При вивченні та визначенні видового різноманіття парку виявлено понад 54 видів дерев, 18 видів чагарників та 19 видів трав'яного покриву. Занесено до банку даних видового біорізноманіття рослин скалецького парку.

Досліджуючи ярусність місцевого парку, встановили, що верхній ярус утворюють світлолюбні дерева: ясен, граб, дуб, тополя, сосна, липа. Нижче розміщуються менш світлолюбні: клен, горіх, верба, черемха, горобина. Ще нижче йде ярус утворений кущами калини, ліщини, бузини, малини, ожини. На ґрунті росте ярус трав'янистих: барвінок, копитняк, дика герань, анемона, підсніжник, чистотіл, лісові суниці...

Під час проведення досліджень встановили співвідношення стану заростання території парку (трав'янистий чи дерев'янистий).

На основі проведених досліджень виявлені ділянки парку, де заростання території дуже велике, особливо там де ростуть клени, каштани, липи, ясени, вирішили провести інтродукцію саджанців за межі території парку. Домовилися з Гнідим Василем Олексійовичем, директором ВАТ «Скала – Подільський спецкар'єр» і обсадили саджанцями територію заводу.

Працюючи над дослідницькою роботою «Первоцвіти, лікарські рослини парку та їх охорона» вихованці дитячого парку дізнались, що багато цінних рідкісних та зникаючих видів рослин, занесених до Червоної книги, зростають на території скалецького парку.

З настанням перших весняних днів починають цвісти підсніжник звичайний, проліска дволиста, шафран Гейфелів, первоцвіт, цибуля ведмежа. Зростає багато лікарських рослин:

- з дерев та кущів – липа, глід, калина, береза, бузина, шипшина, верба;
- з трав'янистих - ромашка лікарська, суниці, медунка, підбіл звичайний, барвінок.

Під час цвітіння первоцвітів гуртківці беруть участь в операції «Охорона ранньовесняних рослин», проводять роз'яснювальну роботу серед населення. Виготовляють таблички із закликами збереження квітів.

Проведено дослід: «Вивчення лікарських рослин скалецького парку та їх застосування» (на прикладі первоцвіту лікарського)

До числа рослин, що першими зацвітають ранньою весною, належить первоцвіт весняний, який, кажуть, дарує людям здоров'я. Його цілющі властивості відомі здавна, ще давнім грекам, які вважали його квіткою священної гори і богів Олімпу.

Одна з легенд розповідає, що квіти первоцвіту – це ключі богині весни Фреї, яка мала чудове багатобарвне намисто – веселку. В той час, коли богиня нахилялася і намисто торкалося долу, з нього випадали золоті ключі. Вони, мовляв відкривали Землю, що враз розквітала різнокольоровими весняними квітами. А з самих ключів, які впали на Землю, в благодатному ґрунті проростали квіти первоцвіту.

Назва виду – первоцвіт лікарський (*Primula officinalis* L.)

Проростає: в східній частині парку серед чагарників, в невеликій кількості.

Опис рослини. Багаторічна трав'яниста рослина з родини первоцвітних. Кореневище м'ясисте, буре, вертикальне, коротке, з пучком тонких корінців. Листки прикореневі в розетці, яйцевидні, коротко опушені, зморшкуваті. Квіткова стрілка заввишки від 5 – 7 см до 15 – 20 см., має на верхівці зонтиковидне суцвіття. Квітки запашні, золотисто-жовті, з трубчастим, коротшим за чашечку, віночком. Плоди – бурі, яйцевидні, багатонасінні коробочки.

Первоцвіт цвіте в квітні – червні. Ряснота первоцвіту порівняно рідка.

На площі в один квадратний метр зустрічаються від 2 до 5 рослин.

З лікувальною метою у народі застосовують квітки, листя і корені.

Хімічний склад рослини. Корені містять від 5 до 10% сапоніну, глікозиди тримверин і примулаверин, вітамін С, каротин та ефірну олію. Листя містить сапоніни (2%), вітамін С (6% на суху речовину), кротин (до 30,055 мкмоль-л), в квітках є сапоніни, флавоноїди, вітамін С.

Дія: діуретична, седативна і спазмолітична.

Застосування. Препарати з первоцвіту вживають при гострому та хронічному пієлонефриті, циститі найчастіше у вигляді чаю. На одну 1 склянку окропу беруть 1 столову ложку квіток та листків і настоюють 10 хв. П'ють по 50 мл. тричі на день. Завдяки вмісту сапонінів добрий

ефект при запальних процесах сечових органів дає напар з коренів первоцвіту.

Висновки з дослідю. Первоцвіт весняний на території парку мало чисельний. Кількість майже не змінюється за останні 2 – 3 роки. Потребує особливої охорони.

Результатом проведених з вихованцями занять гуртків, екскурсій, дослідницьких робіт, трудових акцій стало накопичення матеріалів про природу краю, про її багатства, та проведена робота по збереженню біорізноманіття парку.

Після повного обстеження території парку складається обґрунтування необхідності її охорони та збереження біологічного різноманіття флори і фауни.

До прийняття конкретних дій були залучені органи місцевого самоврядування в особі голови селищної ради Черепія Л.Й., голови районної ради – Чепесюка І.О., що спонукало до прийняття рішення сесії селищної ради «Про передачу території Парку-пам'ятки на баланс с/ради» та затвердження «Положення про парк - пам'ятку садово-паркового мистецтва».

Вихованцями дитячого парку зроблено чимало, але цих дій для охорони рідкісних представників флори і фауни місцевого парку недостатньо. Необхідно проводити більш дієві заходи по охороні та збагаченню біологічного різноманіття.

Сподіваємось, що дослідницька робота вихованців дитячого парку стане першим кроком на шляху великих позитивних перетворень старовинної коштовної прикраси нашого селища.

Для керівників гуртків Скала-Подільського Дитячого парку таке вигідне сусідство з пам'яткою садово-паркового мистецтва є незамінним у роботі. Адже це дає можливість втілити в життя найрізноманітніші педагогічні прийоми та ідеї.

У будь-яку пору року ми маємо змогу проводити екскурсії у парку, закладати досліди, демонструвати дітям зміни, які відбуваються з рослинами, тваринами і ґрунтом протягом року.

Окрім того, наш парк – це невичерпний запас природного матеріалу для творчості гуртківців. Жолуді, шишки, каштани, різнобарвне листя, сухоцвіт - усе це перетворюється в дитячих руках на чудові вироби, які стають окрасою будь-якого інтер'єру. Він є джерелом натхнення для юних художників. Адже у якому б куточку не зупинилися би ми з мольбертами, перед очима завжди розгортаються живописні пейзажі. Розлогі сосни, замріяні верби, могутні старі липи, каштани та дуби не можуть залишити байдужим жодне серце, що й казати про ніжні дитячі душі.

Завдяки такій щоденній близькості з природою педагогам набагато легше розвивати в дітях потяг до прекрасного, любов до всього живого, турботу про навколишнє середовище. Саме формування цих якостей у дитини є, на мою думку, першочерговим завданням вчителя, наставника. Адже в таких душах не буде місця черствості і жорстокості.

Ми будемо раді поділитися скарбом, який маємо. Приїжджайте до Скали-Подільської, пройдіться старовинними стежками та алеями, і я впевнена, що частинка нашого парку залишиться у вашому серці.

Додаток 3

МІНІСТЕРСТВО ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

НАКАЗ

10.06.2013

Київ

№ 248

*Про затвердження Положення про
парк-пам'ятку садово-паркового
мистецтва загальнодержавного значення
"Скала-Подільський парк"*

Відповідно до статті 5 Закону України "Про природно-заповідний фонд України"

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення "Скала-Подільський парк", що додається.
2. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра – керівника апарату Сушка О.В.

Міністр

О.А. Проскураков

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства екології
та природних ресурсів України
від 10.06.2013 № 248

**ПОЛОЖЕННЯ
ПРО ПАРК-ПАМ'ЯТКУ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА
ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ
"СКАЛА-ПОДІЛЬСЬКИЙ ПАРК"**

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Парк-пам'ятку садово-паркової архітектури "Скала-Подільський парк" (далі – Парк-пам'ятка) оголошено постановою Ради Міністрів УРСР від 29.01.1960 № 105 "Про затвердження списку найбільш визначних парків-пам'ятників садово-паркової архітектури Української РСР" як пам'ятку природи республіканського значення. Постановою колегії Держкомітету Ради Міністрів УРСР по охороні природи від 26.07.1972 № 22 "Про віднесення

пам'яток природи республіканського значення до категорії заповідних парків-пам'яток садово-паркового мистецтва згідно нової класифікації" Парк-пам'ятку віднесено до категорії парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

1.2. Парк-пам'ятка входить до складу природно-заповідного фонду України, охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення та використання.

1.3. Парк-пам'ятка загальною площею 26 гектарів розташований на території селища Скала-Подільська Борщівського району Тернопільської області. Земельна ділянка площею 25,6 га перебуває у користуванні дитячого оздоровчого комплексу "Збруч" – філії Тернопільського обласного закритого акціонерного товариства по туризму та екскурсіях "Тернопільтурист", площею 0,40 га – Скала-Подільської міської комунальної поліклініки Борщівського району (далі - Землекористувачі).

1.4. Землекористувачі на території Парку-пам'ятки у своїй діяльності керуються Конституцією України, Законом України "Про природно-заповідний фонд України", іншими законодавчими і нормативно-правовими актами та цим Положенням, забезпечує і несе відповідальність за належний стан території Парку-пам'ятки та додержання встановленого режиму території.

1.5. Межі земельних ділянок, на яких знаходиться Парк-пам'ятка, встановлюються в натурі, оформляються державними знаками та інформаційними матеріалами, наносяться на планово-картографічні матеріали територіальних органів Держземагенства та Землекористувачів, відображаються у формах державної статистичної звітності з кількісного обліку земель (форма № 6-зем) та землевпорядній документації відповідно до законодавства, обов'язково враховуються при здійсненні землеустрою, розробленні містобудівної документації, проектних матеріалів щодо планування території на регіональному рівні, а також при реконструкції та розвитку прилеглих територій.

До встановлення меж Парку-пам'ятки у натурі його межі визначенні відповідно до проекту створення об'єкту природно-заповідного фонду.

1.6. Утримання та реконструкція Парку-пам'ятки проводиться за проектами, що розробляються спеціалізованими науковими та проектними установами і затверджуються органом, у підпорядкуванні якого перебуває Парк-пам'ятка, за погодженням із Мінприроди.

1.7. Адреси Землекористувачів:

вул. Грушевського, 114, смт Скала-Подільська, Борщівський район, Тернопільська обл., інд. 48720, тел.(03541) 5-12-69 - дитячий оздоровчий комплекс "Збруч" – філія Тернопільського обласного закритого акціонерного товариства по туризму та екскурсіях "Тернопільтурист";

вул. Івана Франка, 2, смт Скала-Подільська, Борщівський район, Тернопільська обл., інд. 48720, тел.(03541) 5-11-31 - Скала-Подільська міська комунальна поліклініка.

2. МЕТА СТВОРЕННЯ І ЗАВДАННЯ

2.1. Парк-пам'ятку створено з метою охорони та збереження визначної пам'ятки садово-паркового мистецтва ХУІІІ століття, цінної у науково-

пізнавальному, естетичному, освітньо-виховному та рекреаційному відношеннях, де зростає багато дерев-екзотів, плодкових порід.

2.2. Основними завданнями Парку-пам'ятки є:

створення умов для збереження на його території природних і штучних паркових ландшафтів першої половини ХУІІІ століття;

збереження цінних рослин - інтродуцентів, вікових і старіших дерев-довгожителів як національного надбання країни;

проведення наукових досліджень і спостережень, спрямованих на вивчення та розроблення наукових основ охорони, збереження і відновлення історичних паркових ландшафтів;

використання території в наукових, оздоровчих, рекреаційних і еколого-виховних цілях;

поширення екологічних знань серед населення, тощо.

3. РЕЖИМ ТЕРИТОРІЇ ТА ОХОРОНА

3.1. Відповідно до Закону України "Про природно-заповідний фонд України" на території Парку-пам'ятки забороняється діяльність, що суперечить меті та завданням Парку-пам'ятки, передбаченим цим Положенням, і загрожує збереженню природного комплексу, у тому числі:

будь-яка діяльність, у тому числі будівництво та спорудження об'єктів, що не пов'язані з виконанням покладених на Парку-пам'ятку завдань і загрожує його збереженню;

використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, надання під забудову;

меліоративні та інші роботи, які можуть призвести до зміни гідрологічного режиму території;

зміна структури та конфігурації берегової лінії водних об'єктів Парку-пам'ятки, а також виїмка ґрунту (без відповідних, узгоджених в установленому порядку проектів);

реконструкція насаджень та будівель без наявності Проекту утримання та реконструкції Парку-пам'ятки;

будь-яке забруднення і засмічення території;

сінокосіння, крім випадків коли здійснюється догляд за газонами;

випас худоби та прогін її через територію Парку-пам'ятки;

влаштування місць відпочинку за виключенням спеціальних місць, визначених Проектом утримання та реконструкції парку;

влаштування тимчасових місць торгівлі, розміщення малих архітектурних форм без відповідного дозволу у встановленому порядку;

використання хімічних засобів боротьби зі шкідниками і хворобами рослин, за винятком окремих ситуацій, коли є загроза існуванню природного комплексу, що охороняється;

проїзд усіх видів транспорту поза дорогами загального користування, за винятком технологічного і службового транспорту Землекористувачів, під час виконання ними службових обов'язків;

розведення вогнищ, спалювання сухої рослинності або її залишків та деревини;

знищення або пошкодження інформаційно-охоронних, межових знаків, доріжок, рекреаційних об'єктів та садово-паркових форм;

використання пестицидів, забруднення земель та водойм хімічними речовинами, відходами, неочищеними стічними водами, влаштування сміттєзвалищ, складування матеріалів;

інші види робіт, що можуть призвести до порушення природних зв'язків і ходу природних процесів, втрати наукової, естетичної цінності природного комплексу, що охороняється.

3.2. На території Парку-пам'ятки дозволяється у встановленому порядку:

наукова, природоохоронна, обмежена господарська та інша діяльність, що не суперечить цільовому призначенню, меті та завданням Парку-пам'ятки і проводиться з додержанням встановленого цим Положенням режиму території;

реконструкція насаджень та будівель відповідно до Проекту утримання та реконструкції Парку-пам'ятки і погоджень відповідних служб;

на ділянках, де зосереджені елементи садибної архітектури та пейзажні композиції, які визначають естетичну цінність об'єкта - ремонт насаджень і реставрація архітектури, що зберігають архітектурно-пейзажне планування та відповідні художні візуальні ефекти цієї частини Парку-пам'ятки, відповідно до його Проекту утримання та реконструкції;

збирання гербарію, колекцій і інших матеріалів, пов'язаних з виконанням можливих наукових досліджень у встановленому порядку;

проведення екскурсій і масовий відпочинок населення;

догляд за насадженнями, включаючи санітарні рубки, рубки реконструкції та догляду з підсадкою дерев і чагарників ідентичного видового складу, замість загиблих, вжиття заходів щодо запобігання самосіву, збереження композицій із дерев, чагарників і квітів, трав'яних газонів;

проводити необхідні заходи, пов'язані з ліквідацією наслідків стихійних явищ;

проводити роботи, пов'язані із експлуатацією та доглядом існуючих гідротехнічних споруд;

інші види природокористування, передбачені Проектом утримання та реконструкції парку.

3.3. Спеціальне використання природних ресурсів у межах території Парку-пам'ятки здійснюється на підставі дозволів, виданих уповноваженими на те органами державної влади, у порядку, передбаченому законодавством, у межах лімітів, установлених Мінприроди.

3.4. Забезпечення режиму території земельних ділянок у межах Парку-пам'ятки здійснюється Землекористувачами.

3.5. На Землекористувачів у межах Парку-пам'ятки оформляються охоронні зобов'язання щодо додержання встановленого режиму території.

У разі зміни форми власності на землю, на якій розташований Парк-пам'ятка, Землекористувачів або його назви, Землекористувачі зобов'язанні

повідомити про це орган виконавчої влади у галузі охорони навколишнього природного середовища з метою переоформлення охоронного зобов'язання.

3.6. Режим території Парку-пам'ятки враховується при розробці регіональних та інших планів, проектів будівництва, схем з розвитку, землевпорядкуванні тощо.

3.7. Державний контроль за додержанням режиму території Парку-пам'ятки здійснюється Державною екологічною інспекцією України та іншими спеціально уповноваженими на те державними органами.

3.8. Громадський контроль за додержанням режиму охорони території Парку-пам'ятки здійснюється громадськими інспекторами з охорони довкілля.

4. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

4.1. Порухення законодавства України про охорону навколишнього природного середовища у межах Парку-пам'ятки тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством України.

5. ЗМІНА МЕЖ, КАТЕГОРІЇ ТА СКАСУВАННЯ СТАТУСУ

5.1. Зміна меж, категорії та скасування статусу Парку-пам'ятки проводяться відповідно до законодавства України про охорону навколишнього природного середовища.

**Директор Департаменту
заповідної справи**

В. Канцурак

Додаток 4

Міні-проект: «Природу любити всюди й завжди!»

Вступ

Наш місцевий парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Скало – Подільський парк» - це чарівний куточок подільського краю. Він багатий своїм історичним минулим та видовим різноманіттям рослин. Особливу увагу привертають до себе дуби-велетні, алея старих лип, рослини -ефемероїди та рідкісні рослини.

Для того, щоб вивчити та зберегти неповторні і мальовничі краєвиди флори і фауни на території місцевого парку в 2007 р. вихованцями

дитячого, членами клубу «Крапелька», була закладена екологічна стежка «Скалецький парк – перлина поділля». З того часу учні разом з вчителями біології проводять пізнавальні екскурсії по маршруту екостежки для різних вікових категорій школярів, здійснюють дослідження видового різноманіття рослин. Роботи були представлені на районних методоб'єднаннях вчителів біології, обласних конкурсах-захистах наукових робіт, друкувалися на шпальтах районного часопису «Галицький вісник».

Актуальність. Спостереження, які проводились по маршруту екостежки «Скалецький парк – перлина подільського краю», показали, що за останні десять років у цій екосистемі відбулися зміни, які можуть призвести до повного знищення рослин-ефемероїдів та червонокнижних рослин парку. Саме тому метою проекту є:

- вивчення видового різноманіття рідкісних рослин та ефемероїдів, порівняння їх з даними минулих років;

визначення впливу людини на рослинні угруповання парку та його екологічний стан;

- сприяння вихованню людини, яка пишатиметься і любитиме парк вже за саму можливість бути причетною до збереження його природних багатств.

Об'єктом дослідження є екологічні особливості ефемероїдів та червонокнижних рослин парку.

Учасники проекту - члени клубу «Краплинка», групи учнів загальноосвітніх шкіл селища «Природолюби», «Природознавці», «Туристи-екскурсоводи».

У своїй роботі користувалися картографічним методом, методом математичної статистики а також методикою систематики за

А.А. Гроссгеймом.

Етапи проекту:

1. Ландшафтні дослідження території парку.

2. Оволодіння методиками вивчення видового різноманіття рослин-ефемероїдів, що ростуть по маршруту екологічної стежки «Скалецький парк - перлина поділля».

3. Дослідження стану червонокнижних видів рослин, які зростають на території місцевого парку

4. Вивчення учасниками проекту стану негативного впливу людини на біорізноманіття парку.

5. Привернення уваги жителів селища до необхідності збереження природної території.

6. Створення орієнтовної програми екологічних практичних дій і заходів щодо збереження рідкісних видів рослин та первоцвітів, які зростають у межах парку.

З метою вивчення та збереження неповторних і мальовничих краєвидів флори і фауни на території Скалецького парку у 2007 році вихованцями дитячого парку, учнями місцевих загальноосвітніх шкіл, членів клубу «Краплинка» була закладена екологічна стежка.

Це унікальна форма не тільки природоохоронної роботи, а й відпочинку, вона приваблива у будь-яку пору року.

Екологічна стежка знаходиться у межах парку селища.

Довжина стежки 880 м, має звивисту форму. Проходить зі сходу на захід а потім у північну частину парку до центральної алеї. Екологічна стежка починається на алеї зі старими деревами біля приміщення Скала – Подільського дитячого парку та головної брами місцевого парку.

Гуртківці – дослідники описали та систематизували одне з найцікавіших угруповань трав'янистих рослин парку - ефемероїдів . Екологічна стежка, як і парк прекрасна у будь-які пори року, а особливо на початку весни (коли дерева не вкрилися листям, не піднялися густі трави), розцвітають первоцвіти. Окрім гарно квітучих ефемероїдів, які є прикрасою парку навесні, тут зростають і червонокнижні види, такі як щитолижник звичайний і рястка Буше. Саме через недбалу діяльність людини, їх чисельність катастрофічно зменшується. Багато людей не знають який

зовнішній вигляд вони мають, тому опис рослин може змусити мешканців селища про унікальність цих рослин.

Дослідницька група проекту провела дослідження стану червонокнижної рослини рястки Буше (родина Лілійні).

Проаналізувавши результати досліджень, учасники проекту зробили **заключення**, що територію парку активно використовують жителі Скали ,бо тут знаходяться поліклініка, бар, оздоровчий комплекс «Збруч » де влітку відпочивають діти з різних куточків України. Часто ми не оберігаємо те, що любимо. Особливо вразливими є ділянки парку де зростають ефемероїди та червонокнижні рослини. Тому учасники проекту створили орієнтовану програму екологічних практичних дій і заходів щодо збереження біорізноманіття парку.

Як бачимо, екологічних проблем багато, і всі вони потребують негайного вирішення, бо через роки населення може не побачити тих рослин-ефемероїдів, які сучасні жителі селища витоптують, збирають у букети.

Природолюби Скали – Подільської роблять усе можливе , щоб зберегти флору і фауну заповідної території. Однак належну охорону екосистем без підтримки жителів селища забезпечити не можливо . Щовесни учні місцевих шкіл прибирають парк від сміття, проводять роз'яснювальну роботу серед школярів, беруть участь в трудових акціях: «Прибери планету», «Збережемо первоцвіти», «Наша допомога птахам», «Збережи мурашник».

Таким чином для ефективного збереження біорізноманіття парку, необхідно залучити населення, а почати слід з екологічної освіти у школах.

На основі опрацьованого матеріалу досліджень учасниками проекту , аналізуючи екологічний стан парку, «Інформаційна група» проекту розробила

« Орієнтовну програму практичних дій і заходів щодо збереження рідкісних видів рослин та первоцвітів, які зростають у місцевому парку»:

- для попередження засмічення території парку встановити сміттєзбірні контейнери і періодично їх вивозити;
- заборонити загрибати листя у парку та спалювати сміття;
- з метою збереження червонокнижних рослин заборонити випасання кіз та витоптування рослин відвідувачами парку, особливо у весняний період (квітень-травень);
- з метою формування екологічної культури активізувати пізнавальну роботу на екологічній стежці «Скалецький парк – перлина подільського краю»;
- спільно з громадою селища проводити просвітницьку роботу щодо охорони природи шляхом організації конкурсів, вікторин, екологічних конференцій у навчальних закладах;
- створювати науково-популярні буклети, листівки;
- пропагувати красу природи, збереження, охорону та раціональне використання об'єктів природи засобами масової інформації («Галицький вісник», «Вільне життя»)

Додаток 5

Дослід: «Вивчення рідкісних видів рослин місцевого парку»

Робота гуртка «Юні квітникарі». Керівник Стефина В.Г.

Мета дослід: вивчити видовий склад, фенофази розвитку, густоту проростання, та стан рідкісних видів рослин парку; розробити заходи з їх охорони.

Схема дослід:

- за допомогою визначників визначити рослини;

- вивчити основні фази їх розвитку;
- вивчити густоту проростання, стан та поширення;
- розробити систему заходів з охорони рослин скалецького парку.

Короткий опис місцевості

Рельєф території рівнинний з невеликими ділянками горбистий. В основному ростуть дерева, чагарники, є ділянки відкриті.

Ґрунт підзолистий, багатий на перегній.

Короткий опис рослин

Шафран Гейфелів

Crocus heuffelianus Herb. Родина - півникові

Ще не розтанув сніг, а в затишних місцях із прогрітої сонцем землі показуються верхівки красивих фіолетових квітів, які, розкриваючись, оголюють яскраві оранжеві тичинки.

Розмножується бульбоцибулинами та насінням. Зацвітає на 4-5-ий рік. На території парку зустрічається зрідка, місця, де він росте взяті під охорону. Крім того, що рослина декоративна, вона ще й лікарська. А окремі види шафранів використовують в кулінарії як стійкий жовтий барвник.

Анемона дібровна

Anemone nemorosa. Родина – жовтцеві

Має довге підземне кореневище, темно-зеленуваті, пальчасто-роздільні листки. Квітки поодинокі, з білими або рожевуватими з нижнього боку листочками оцвітини. Плоди – багатогорішки, з короткими носиками. Цвіте у квітні – травні.

Квіти анемони закриваються на ніч і перед дощем – це засіб захисту пилку від вологи.

Розмножується кореневищами і насінням. Цвітіння настає на 10 - 12 рік після висівання насіння. Цвітіння триває протягом місяця. Не встигають облетіти пелюстки, як утворюються дрібненькі плоди.

Цибуля ведмежа (черемша)

Allium ursinum L.

Назва цибулі походить від латинського “аліум”-ароматний. Відомо до 600 видів цибулі, що поширені в Північній півкулі. На відміну від інших видів цибуля ведмежа має ланцетну пластинку, яка звужується в черешок. Цвіте в квітні-травні білими запашними квітами, зібраними в верхівкове суцвіття. Харчова і лікарська рослина. Листки в свіжому вигляді використовуються на салати. Численність популяції цибулі ведмежої скорочується в результаті збирання рослини як лікарської та харчової сировини.

Гніздівка звичайна

Neottia nidus-avis (L.) Rich.

Цю рослину важко сплутати з іншими орхідеями. Вона зовсім позбавлена зеленого кольору. Це значить, що гніздівка живиться не за рахунок фотосинтезу, як більшість рослин, а відмерлими рештками. Її товсті численні корені утворюють в ґрунті кубло (тому і гніздівка), а над землею виростає лише квітконосне стебло. Цвіте у червні - липні. Росте вона у затінених місцях парку. Зберегти цю рослину важливо як своєрідний унікум рослинного світу, адже мало існує рослин, які б так пристосувалися до життя у лісі, як гніздівка. Вид підлягає охороні.

Підсніжник звичайний

Galanthus nivalis. L Родина амарилісових.

Над двома зеленими листочками на тонкому стебельці піднімається ніжна чудова квітка. Молоді листочки згорнені в трубочку, на верхівці утворюють вістря, що проходить крізь ґрунт, торішнє листя, сніг. Квітка має

три зовнішні пелюстки обернено яйцевидні, до 20 мм завдовжки, три внутрішні, коротші із серцевидною виїмкою і зеленою плямою по краю. Квітконіжка спрямована вгору. Тичинок шість, маточка одна, стовпчик нитчастий, приймочка маленька, зав'язь верхня. Вид нечисленний, підлягає охороні.

Ряст ущільнений

Coridalis solida. Родина руткові.

Багаторічна трав'яниста рослина з нерозгалуженим стеблом заввишки 15 – 25 см, яке розвивається із жовтуватої сплющеної бульби, що зимує в ґрунті. Листки ніжні, двічі трійчасті, з надрізнаними часточками, квітки малі, яскраво-пурпурові, зібрані в густе одиночне невелике хохлате гроно. Цвіте рано навесні. В місцевому парку проростає в великій кількості особин.

Висновки: після закінчення дослідження виявлено, що природно-кліматичні умови місцевого парку є досить сприятливими для зростання значної кількості першоцвітів. Частина із них занесена до Червоної книги України, підсніжник білосніжний, первоцвіт весняний, шафран Гейфелів і ін. Результатом проведеної роботи є також облікова картка місцезнаходження рідкісного виду, ілюстрована фотографіями.

Найбільш чисельними серед ранньоквітучих видів рослин є ряст ущільнений, анемона жовтецева, фіалка запашна.

Кількість медунки лікарської, пшінки весняної, зірочника жовтого протягом 3-х останніх років не змінюється.

Кількість проліски дволистої, барвінку малого, цибулі медвежої катастрофічно зменшується.

Загальна оцінка роботи

При проведенні даного досліду гуртківці навчилися розпізнавати рослини, працювати з довідковою літературою, комп'ютерною технікою,

вести фенологічні спостереження. Робота допомогла у вихованні свідомого ставлення до природних багатств.

Я квітку не можу зірвати, бо їй, як людині, болить.

Як нам, моє серце крилате, під сонцем їй хочеться жити!

В. Сосюра.

Ф о т о Первоцвіти

Додаток 6

Розробка заняття гуртка «Чарівна писанка»

Тема: *Символи на писанках та їх значення. Екологічна стежка вчить, розповідає.*

Мета: Ознайомити із символікою та семантикою писанки. Відвідати екологічну стежку скалецького парку, поповнити знання гуртківців про значення природи в житті людини, звичаї і традиції українського народу.

Обладнання: Таблиці орнаментів і їх значення, показовий матеріал

(писанки), гороскоп друїдів, символіка дерев, зошити, ручки.

План заняття

1. Повторення відомостей про символіку яйця.
2. Символіка писанки.
3. Семантика писанки.
4. Види орнаментів і їх значення.
5. П'ятихвилинка.
6. Експерсія екологічною стежкою Скалецького парку.
7. Паспорт екологічної стежки.
8. Підсумок заняття.

Хід заняття

Інструктаж по техніці безпеки при травмах і нещасних випадках. Як надати першу медичну допомогу при ушкодженні людині, яка потребує вашої допомоги.

Оголошення теми: “ Символи на писанках та їх значення. Екологічна стежка вчить, розповідає ”.

Повторення вивченого матеріалу.

1. Для наших пращурів символом чого було яйце ?
2. Що таке писанка ?
3. З яким культом пов'язують писанку історики.

Символіка писанки

Числа, для наших пращурів були священними, кожне з яких мало своє значення і свою силу, що відобразилося також у писанці, як культовому предметі.

Поділ на писанці

2 поділи – два світи.

3 поділи – три небесних сфер.

4 поділи – чотири сторони світу.

4 (кожна з яких поділена на три частини) – пори року з трьома місяцями.

40 – сорок днів посту, вид людської діяльності, сорок молитов.

24 – 48 – явище природи людський добробут і багатство.

Писанковий орнамент є витвором тисячолітньої традиції. Він побудований на ритмічному чергуванні елементів, що композиційно утворюють орнаментований ряд. Залежно від характеру цих елементів орнамент поділяють на геометричний, зображувальний, а за тематикою на

солярний (сонячний), рослинний зооморфний, антропоморфний. Він є складовою частиною декоративної композиції.

Ознайомлення з таблицями орнаментів і їх значення.

/показ таблиці, замальовки орнаменту/

П'ятихвилинка. Рухливі ігри “ Сонечко ”, “ Прихований дзвіночок ”.

Екскурсія екологічною стежкою парку.

Дерева, як оберіг.

Іноді про природу кажуть, що вона німа. Але це не так. Адже природа має свою мову. І якщо ви розумієте її, перед вами відкривається новий дивовижний світ.

Наші предки знали цю мову і розуміли її, вони жили у гармонії з природою. В давнину був такий народ Друїди. Для яких ліс був домівкою і захистом. Для них кожне деревце, кущик, травинка мали велике значення, як магічне, так і лікувальне. Ліс для них був духовним світом.

Сьогодні ми подорожуємо екологічною стежкою парку. Особливу увагу звернемо на дерева. Існує вислів “Дерева, як оберіг”. Це так. У писанкарстві колись використовували кору, коріння, листя дерев, кущів для відварів, щоб отримати ті чи інші відтінки кольорів. На теперішній час ми використовуємо харчові барвники та анілові. Та знати історію природних барвників нам не завадить. Бо і тепер деякі майстри писанкарі використовують природний барвник у писанкарстві. Правда ці барвники не такі яскраві, та все ж таки вони манять свої природні відтінки. Також в орнаментах писанки ви зможете побачити листочки різних дерев які мають велике значення в писанковому орнаменті.

У місцевому парку велика різноманітність дерев. Ми підійдемо до деяких із них. Оглянемо та дізнаємося символічне значення кожного, зробимо свої висновки.

- Каштан – допомагає у досягненнях знань, захищає від брехні і заздрощів.
- Береза – захищає дітей від злих духів, пробуджує інтуїцію.
- Дуб – наділяє здоров'ям, силою, владою та гідністю.
- Липа – захищає домашнє вогнище, впливає на творчість.
- Клен – символ кохання і достатку.
- Сосна – володіє сильною енергією влади, допомагає вийти з депресії і любовної туги. А тепер ви можете підійти до будь якого дерева (за бажанням і поспілкуватися з ним). Яке відчуття у вас виникло?

Ознайомлення з гороскопом друїдів. Зробіть висновок.

На екологічній стежці можна працювати в любую пору року, знайти справу по душі:

- Осінню можна зайнятися описом дерев.
- Взимку допомагати птахам вижити. Розвішувати годівнички.
- Весною брати участь в акціях «Первоцвіт», виготовляти гербарій.
- Влітку збирати насіння та лікарські трави.

Теми рефератів:

- Дерева, як обереги.
- Символи трав.
- Лікарські рослини.
- Екологічні акції.

Підсумок заняття: під час заняття діти дізналися про символіку писанки, використання природних і хімічних барвників. Відвідавши екологічну стежку відкрили мову дерев, їх

значення в міфології. Навчилися слухати природу і берегти її.

Додаток 7

Розробка заняття гуртка «Веселі нотки»

Тема: Природа – це казка, яку треба відчувати серцем.

Місце проведення: Скала-Подільський парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва.

Мета: Розширити знання учнів про види дерев місцевого парку. Вчити дітей співставляти побачене раніше влітку і тепер восени. Відчути красу осінню на дотик, з побаченого. Виховувати любов до природи рідного краю, спостережливість.

Обладнання: Загадки, вірші, поетичні твори та ілюстрації до оповідань і казок, музичний програвач.

Тип заняття: екскурсія в природу

Хід заняття-екскурсії

- 1. Повідомлення вчителя про екскурсію в осінній ліс.*
- 2. Повторення правил поведінки під час екскурсії.*
- 3. Ознайомлення з видами дерев Скала-Подільського парку.*

Паркова дорога завжди заспокоює душу. Ось і галявина з кущами глоду, гілля якого всипане ягодами, наче полум'ям взялося. Аура осінньої пори зцілює і зачаровує, ніби цієї миті має статись якесь диво. Щоразу мене охоплюють такі думки, коли поспішаю у парк. Немов невідома сила тягне сюди. Чудово наче у казці, особливо вранці. Перші

промінчики сонця падають на пожовклі листки липи, ще більш підпалюють і так червону листву вишні та дикого винограду, підсушують її під ногами від чого цей різнобарвний килим починає голосно шарудіти. Вічнозелені ялинки поважно хитають своїми верхівками, ніби розмовляють між собою, тільки вітрові відома та розмова.

Ось і сьогодні поспішаємо, щоб знову помилуватися тою красою, зустрітися з довгожителами парку – його мовчазною сторожею. Особливо зачаровують старезні липи, вони гіллясті, міцні з товстелезними стовбурами.

4.Бесіда

- Чи знайоме вам це місце?
- Що ви тут бачили влітку?
- Якими були дерева, земля, небо, погода?
- А тепер вони які?

Як же гарно, чудово, привітно,
Ніби в казці, в осінньому лісі!

5. Розгляд дерев, кущів, пеньків.

- Ілюстрація картин літніх дерев та порівняння їх з осінніми.

6. Спостереженням за листям, їхнім кольором.

7. Слухання музики А.Вівальді «Осінь», П.Чайковський «Осінь пісня».

- Характеристика прослуханих творів.

8. Загадки про осінь.

1. Жовте листячко летить,
Під ногами шелестить.
Сонце вже не припікає.
Коли, діти, це буває?

2. Кличуть нас ліси, поля, сади
Дозбирати осені плоди.
Із дерев спадає листя жовте.
То землею ходить місяць...

3. Капле з неба, дахів, стріх
Дощ холодний, перший сніг.
Почорнів без листя сад,
Що за місяць?

4. Золоті метелики з дерева летять,
Крильцями своїми сумно шарудять

5. Без рук, без ніг,
Та ворота відчиняє.

6. То чорна, то сива
По небі ходила;
Набив її вітер —
Сльози розпустила.

7. Серед літа, мов пір'їнки,
Стиха падають сніжинки.
Під віконечком у Олі
Цвітом вкрилися ...

8. Що за дерево, чий цвіт
Пахне медом на весь світ?

9. Він на дубі виростає,
Шапочку гарненьку має.
З дуба в землю упаде
І весною проросте.

9. Гра «Додай слівце»

Діти ходили, діти гукали,
Дружно у парку казку ... (шукали).
Може, під кущиком, чи під місточком,
Може, накрилась кленовим ... (листочком).
Хлопці гасали, бешкетували,
Що ви? Це казку вони ... (доганяли).
Казко, постій, гей, озовися!
Та не жартуй з нас, тихо, не ... (смійся).
Казка із сонечком в небо злетіла,
Ні, нашу казку кізонька ... (з'їла).
Та, слава Богу, казка знайшлася,
Будем старатись, щоб гарна ... (вдалася).

9. Підсумок екскурсії.

На цьому завершується наша маленька подорож у світ природи. Скарбниця флори з кожним разом відкриватиме нам все нові розповіді. Ми, в свою чергу, поринувши в чарівний світ фантазії, не залишимося осторонь, а будемо бережно відноситися до всього того, що живе, росте і радує нас своєю красою.

Література

1. Велика ілюстрована енциклопедія живої природи. Київ, «Махаон-Україна», 2008.
2. Енциклопедія довкілля. Київ, «Махаон – Україна», 2005.
3. Екологія в закладах освіти. Вербицький В.В., Київ, 2013.
4. Збереження різноманіття України: Друга національна доповідь. К.; Хімджест, 2003.
5. Збереження і моніторинг біологічного та ландшафтного різноманіття в Україні. – К., НЕНЦ, 2000.
6. Вербицький В.В., Довідник натураліста, Кіровоград «КОД», 2009.
7. Волосевич О.Н., Природа України в казках і легендах, - Львів, Аверс, 2004.
8. Корчемний В.Г., Подільський храм екзотичної флори, - Т., «Тернопіль», 1992.
9. Пустовіт Г.П., Дослідницька робота учнів з екології в позашкільних установах і школах, - К., 1996.
10. Сухомлинський В.О., Вибрані твори, К., Рад.школа, 1976.
11. Червона книга України, ПП «Торсінг плюс», Харків, 2008.

Анемона жовтицева

Анемона і ряст

Анемона дібровна

Печіночниця

Підсніжник звичайний

Білоцвіт весняний

Проліска дволиста

Ряст ущільнений

Фіалка запашна

Шафран Гейфелів

Шафран і пшінка весняна

